

COM PENSEM L'ARXIU FOTOGRÀFIC? MARC CONCEPTUAL PER A UNA BONA GESTIÓ

Library of Congress
(Dorotea Lange)

Dorotea Lange és una de les fotògrafs que va participar en el treball de documentar la crisi del camp americà dels anys 30, en el marc del projecte de la *Farm Security Administration*. S'explica que un vespre de 1936, quan tornava amb cotxe després de la jornada de treball, va veure un grup de camperols dedicats aquells dies a la collita de pèsols. Va decidir parar-se i fotografiar-los amb l'objectiu d'ampliar el seu treball documental. Aquell reportatge havia de servir pel seu projecte i de fet, així va ser, però el que no va imaginar l'autora, és que una d'aquelles imatges es convertiria en una icona mundial de la maternitat. El retrat de Florence Owens Thompson, de 32 anys, amb els seus fills a Nipomo (Califòrnia), va traspasar la *intentio auctoris* per acabar convertint-se en la imatge més reproduïda de la història de la fotografia.

Actualment, aquesta fotografia la trobem dipositada a la Biblioteca del Congrés d'Estats Units, formant part del fons que porta el nom del projecte governamental. Però també la podem trobar en col·leccions de fotografia, algunes tant prestigioses com les de Lola Garrido i exhibides en sales d'exposició d'arreu. A més, i donada la reproductibilitat de la fotografia, la imatge forma part de productes tan diversos com catàlegs d'art, còmics, segells, pòsters, etc.

Ens trobem, en definitiva, davant un exemple eloqüent del caràcter polièdric de la fotografia, que suporta malament qualsevol tipus de categorització. La seva naturalesa fa que acceptem sense massa reticència la seva ubicació en arxius, biblioteques o museus amb el benentès que existeixen arguments que en justifiquen en tots els casos la custòdia. El context de creació, el missatge connotat, la interpretació de l'observador i la forma final en què es presenta són elements en joc que acaben decidint el significat final de la imatge.

Aleshores, pensar l'arxiu fotogràfic ens porta a situar la fotografia en el context del patrimoni documental prioritzant en aquest cas la capacitat de representació de la imatge per sobre de la seva capacitat estètica i de comunicació, tal i com subscriu Roland Barthes, sense que aquesta afirmació pretengui amagar o reduir tots els valors que li són implícits.

El document fotogràfic presenta doncs unes particularitats que cal atendre i el treball d'arxiu està sotmès en certa manera al caràcter transformista del document, ben exemplificat en el transcurs del seu ús social i cultural al llarg de la història. Des dels seus inicis la fotografia s'integra en àmbits tan diversos com la ciència, l'art, la família, els mitjans de comunicació, la publicitat, etc. En definitiva es constitueix com la tècnica dominant de la cultura visual moderna.

Als arxivers ens toca decidir com atenem aquestes particularitats, quines funcions ens són pròpies i quines són complementàries al nostre treball. Hem de definir el marc de gestió, les polítiques a dur a terme i la metodologia del nostre treball. Això passa per un examen previ de les circumstàncies del nostre entorn productiu (institucional) i de les característiques dels materials objecte de custòdia.

Pel que fa a les circumstàncies de l'entorn productiu, les decisions a prendre són més d'ordre polític. La qüestió principal és definir quines fotografies formaran part de l'arxiu. Si limitem el nostre interès a la producció institucional, el conjunt de fotografies correspondrà a les del fons propi i formant part d'expedients administratius, moltes vegades juntament amb altres tipologies documentals. És el cas d'expedients judicials, urbanístics o de protocol. Si ampliem la producció institucional a un àmbit territorial concret, la varietat dels conjunts des de tots els punts de vista pot arribar a ser important i, en conseqüència, la capacitat d'intervenció ha de ser una altra. Lògicament, aquestes decisions han d'anar acompanyades de la dotació de recursos econòmics i humans adequada, però també, i molt important, del coneixement necessari. En aquest segon escenari, els fons i col·leccions de l'arxiu poden pertànyer a diferents moments la història de la fotografia, amb diversitats de tècniques, morfologies físiques, estatus legals i contextos productius. Aquestes però, són possibles circumstàncies. Caldrà llavors entendre i preveure cada realitat per actuar en conseqüència.

Les característiques dels materials són decisives en el marc de la gestió, ja que la fotografia és un document exigent en molt aspectes. La conservació, el tractament documental, la reproducció i ús públic, i la difusió, són facetes genèriques dels arxius que en el cas de les fotografies requereixen respostes diferenciades.

La conservació dels materials fotogràfics és possiblement el repte més important i assumir aquesta funció amb garanties implica l'existència de la figura d'un arxiver especialista. Es reconeixen més de cent procediments fotogràfics diferents i, per tant, analitzar a posteriori les seves morfologies és un treball complex però absolutament necessari per a detectar possibles deterioraments i establir les condicions idònies de conservació. De totes maneres, es poden determinar les pautes bàsiques de conservació que hauria d'atendre qualsevol

arxiu i que passen principalment per la creació infraestructures apropiades i per la instal·lació en materials adients.

Quant a les instal·lacions, sabem que hem de centrar principalment la nostra atenció en les condicions ambientals (temperatura i humitat) i la llum, encara que també hem de tenir en compte molts altres aspectes com la ventilació, les pintures, la qualitat i naturalesa dels materials, etc. El primer repte és disposar d'un espai per a ser destinat en exclusiva a aquesta funció i d'uns recursos econòmics que donin viabilitat al projecte. De totes maneres, cal adequar els dipòsits a les necessitats de la col·lecció, entenent que en funció dels materials les temperatures poden oscil·lar entre els -5° i els 20° C i la humitat relativa entre el 30 i el 50%, encara que molt possiblement no puguem atendre totes les especificitats, en el que seria una optimització de les condicions ambientals per a cada morfologia. Però la instal·lació no s'acaba amb l'adequació de dipòsits. Cal també tenir cura en l'elecció dels materials de protecció íntima. Els materials de protecció (sobres, carpetes, caixes, etc.) tenen un contacte directe amb els documents i s'ha d'anar en compte. Si bé coneixem quins són els materials més adequats a cada procediment i morfologia, les opcions són varies. El criteri de la nostra elecció ha de basar-se principalment en la qualitat d'aquests materials i en aquest sentit seria bo que comptessin amb el certificat del P.A.T (*Photographic Activity Test*). Però també cal tenir en consideració la quantitat de documents a instal·lar, la seva manipulació i els recursos econòmics disponibles a mitjan i llarg termini. En tot cas, es tracta de racionalitzar el procés a fi de poder completar una instal·lació que afecti al conjunt de la col·lecció.

El **tractament documental** té també les seves particularitats, tant pel que fa a la descripció com a la classificació. Es pot dir que la dimensió que adquireixi la descripció està en relació a la capacitat d'interrogar els documents per a diferents necessitats. Les informacions a tenir en compte poden ser moltes. Des del punt de vista físic, per exemple, podem identificar el tipus d'imatge, el suport, el procediment fotogràfic, el format, el to, etc. I cada element d'aquests precisa d'un vocabulari controlat elaborat a priori i que permeti agilitar el treball de catalogació. Altres elements descriptius, com ara l'autor, poden tenir diferents significats ja que pot tractar-se de l'autor de la imatge original, l'autor de la còpia o fins i tot l'editor (com en el cas de les postals fotomecàniques). També la data presenta algunes ambigüitats ja que pot fer referència a la imatge visual, la imatge fotogràfica o a la imatge física. Entenem que totes aquestes qüestions haurien de quedar ben resoltes a partir dels codis estàndards especialitats, dels quals SEPIADES és actualment el més representatiu, tant per la seva exhaustivitat com pel fet de tenir en compte la descripció multinivell, quelcom imprescindible en la descripció de grans volums.

Pel que fa a la classificació, en el cas dels fons fotogràfics ha estat sempre més associada a una classificació temàtica que al que seria una classificació arxivística, sigui funcional o orgànica. Si bé és cert que aquest tipus de classificacions tenien certa utilitat en sistemes manuals, amb la irrupció de les tecnologies de la informació, la indexació compleix del tot amb aquesta funció. A més, cal tenir en compte la necessitat de crear quadres de classificació per a poder portar a terme les descripcions multinivell.

La **reproducció i ús públic** de les fotografies està en funció de la situació legal dels documents, fet que es determina principalment en el moment de l'ingrés. La consideració de les fotografies com a obres de creació els suposa l'atorgament d'uns drets sobre la propietat intel·lectual. Aleshores, la responsabilitat dels arxius custodis de fons i col·leccions fotogràfiques no se centra únicament en la propietat física dels conjunts, sinó que s'han d'administrar també els drets que es deriven de la propietat intel·lectual. Les circumstàncies legals de les fotografies poden ser molt diverses: fotografies que formin part de la documentació pública, produïdes en la seva major part per l'administració pública i òrgans de governs, en aquest cas no existeixen drets patrimonials, però sí drets personals; cessió de drets en exclusiva en què l'arxiu adquireix la propietat plena de l'obra i esdevé el titular dels drets d'autor; cessió parcial dels drets, com podria ser el cas en què l'arxiu gestiona els usos culturals i l'autor els usos comercials; situació desconeguda dels drets; i còpies no originals de les quals no se'n pot tenir drets. La identificació dels drets sobre la propietat intel·lectual és clau per determinar els possibles usos de la fotografia, que poden anar des de la consulta pública a l'explotació comercial.

Les possibilitats de **difusió** dels conjunts fotogràfics són múltiples i estan en funció de les voluntats, capacitats i recursos de cada centre. La consulta en instruments de descripció és solament una de les opcions, encara que ineludible. Cal tenir present l'obligatorietat de posar la documentació a l'abast dels usuaris i, per tant, la realització i publicació d'instruments de descripció és del tot exigible. Però més enllà d'aquest fet, existeixen moltes altres vies per a donar a conèixer els fons fotogràfics, com poden ser les exposicions, els llibres o els productes telemàtics. Aquest tipus d'accions solen tenir una gran acceptació ja que l'interès per la fotografia ultrapassa en gran mesura el públic habitual dels arxius, conseqüència del caràcter polièdric del document fotogràfic. En aquest punt podríem situar provablement algunes de les funcions complementàries de l'arxiver a què fèiem referència. El fet d'assumir-les estarà en funció de les polítiques de cada centre, com també ho poden estar altres tasques, com ara la formació especialitzada o la investigació.

El monogràfic

Amb aquest pòrtic s'ha volgut introduir el marc de gestió d'un arxiu fotogràfic a partir d'algunes consideracions sobre la naturalesa d'aquests documents, les circumstàncies de la seva producció i les necessitats que es desprenen de la seva custòdia. És una introducció que dona peu als articles que es tracten en aquest monogràfic i que són una mostra dels diferents àmbits en què es mou la fotografia.

Paloma Castellanos, directora de la *Guía de Fotografía Artística del Ministerio de Cultura*, parla de la presència de la fotografia artística als arxius a partir de l'experiència adquirida en la realització d'aquesta guia. Manuela Alonso, Doctora en Història de l'Art i Cap del *Centro de Documentación de la Imagen de Santander* (CDIS) tracta l'aspecte social de la fotografia als arxius a partir de la important

labor duta a terme des del CDIS. Pablo Ruiz, conservador i restaurador de fotografia, introdueix la digitalització com a eina de conservació. Sílvia Domènech, Cap de l'Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, presenta i explica les exemplars instal·lacions recentment inaugurades en aquest arxiu. Jesús Robledano, Doctor en Documentació per la *Universidad Carlos III de Madrid*, introdueix el tema dels estàndards descriptius per al tractament documental de la fotografia. Per últim, Pau Saavedra, tècnic especialista del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) de l'Ajuntament de Girona, tracta el tema dels documents audiovisuals, que sovint conviuen amb els documents fotogràfics i que, en tot cas, comparteixen molts aspectes de gestió.

Es tracta en definitiva d'una bona mostra dels diferents aspectes de la gestió que s'han comentat en aquest text, explicats per reconeguts professionals de diferents àmbits però que tenen el comú denominador de la fotografia. Esperem que la seva valuosa aportació serveixi de referència a tots els arxivers implicats en el repte de la gestió de fons i col·leccions fotogràfiques.

